

Deti vojny-povojny **VIERKA**

Tomáš Galierik

DAJAMA

Deti vojny-povojny
VIERKA

Tomáš Galierik

u.

fond
na podporu
umenia

Publikáciu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia a Literárny fond SR.

Deti vojny-povojny: VIERKA

© Text: Tomáš Galierik

© Vydavateľstvo DAJAMA, Bratislava 2025

ISBN 978-80-8136-196-8

Poďakovanie

*Osobné poďakovanie venuje autor Dr. Ivanovi Kamencovi
za jeho cenné pripomienky k dejinám, udalostiam a chronológii
týchto udalostí, Mgr. Martinovi Turóciemu, PhD.*

za regionálny a profesionálny pohľad,

*Mgr. Tomášovi Koptákovi, PhD. za pomoc a podporu
a Mgr. Drahomírovi Veličkovi, PhD. za čas strávený
v archívoch pri overovaní názvov ulíc.*

*Autor takisto ďakuje Michale Ries a Alici Pohorskej
za hodnotný čitateľský pohľad, starým rodičom Galierikovým
za časť inšpirácie a mnohým priateľom a informátorom
za ich podiel na výsledku.*

Inšpirované osudmi ľudí a udalosťami v meste, ktorým
prechádzali všetky transporty Židov zo Slovenska a vojnu
v ňom rôznymi spôsobmi prežívali malí aj veľkí.

Na pamiatku osudov skutočných ľudí a udalostí,
ktoré sa počas druhej svetovej vojny odohrali
na severe Slovenska.

*Kniha obsahuje slová v jazyku miestnych ľudí, písané foneticky,
alebo v dobovej podobe.*

1938

Čadca bola pred druhou svetovou vojnou dedinou, kde sa všetci poznali. Nebola v nej núdza o remeselníkov, obchodníkov aj pocestných. Kopcovitá krajina v okolí Čadce bola posiatá rozdrobenými málo úrodnými poľami a lesmi. Každé z horských polí bolo dielom zodratých rúk niekoľkých generácií. Z niektorých polí sa za tieňom pod stromom chodilo ďaleko, veď stromov bolo okolo Čadce menej ako dnes. Aj preto, keď prišli dažde, voda rýchlo stiekla do riek a silný prúd trhal brehy a bral i mosty. Zato dreva bolo na pilách a v skladoch, ako aj na železničnej stanici, v tom čase vždy dosť, rovnako ako práce okolo neho. Z lesov v okolí Čadce sa zväžalo celý rok. Z takých Bystríc a Vychylovky dokonca železničkou až do Oščadnice na pílu, kde ho nakladali na železničné vagóny. Kedysi dávno sa drevo na jar spúšťalo do rieky a splavovalo k Budatínu či po Váhu ďalej. Spúšťanie do Kysuce už Vierka nezažila. Starkí hovorievali, že kým nebolo košicko-bohumínskej železnice, bola Čadca koncom sveta, Pánu Bohu za chrbtom. Vierkina prastarká sa narodila práve vtedy, keď sa onen koniec sveta posúval niekam za Bohumín. Ľudia nemuseli po svojich, ak chceli do Žiliny, a nemuseli si po známosti dohovárať povozy. Aj do Tešína sa mohli pozrieť tí, čo dovtedy o tamojších trhoch iba počúvali od druhých ľudí so silnými nohami.

Nad Čadcou povyššie cintorína stáli už dávnejšie vojenské baraky. Stovky českých a slovenských vojakov boli v čase, keď sa Vierka narodila, pre Čadčanov jediným spojením s uniformami a niečím, čo pripomínalo vojnu. Už zopár rokov nebolo uniforiem a pocitu, že by sa mohla nejaká vojna vrátiť. Vrátila

sa. A spolu s ňou strach, že si Poliaci prídu zobrať Čadcu a možno sa nezastavia a poberú si aj ďalšie miesta na mape mladého štátu. A Poliakmi sa ten strach nekončil.

Pre deväťročnú Vierku bola Čadca koncom sveta aj jeho začiatkom. Kým si neuvedomila, aký je svet veľký a rozmanitý, stačila jej rodná dedina. Čadcu občas nazývali mestom, hoci bola ešte stále dedinou. Mala všetko, čo mali iné mestá v krajine. Všetci vedeli, že sa čaká na nejaké úrady a bude vyhlásená za mesto, takže ju tak všetci nazývali v predstihu. Keď z rozprávania iných a z múdrych kníh pochopila, že by stačilo mať odvahu a peniaze na cestu a mohla by prejsť Afriku či Ameriku, začala sa vojna. A keď dospela a vychodila školu, prišla celkom iná doba, ktorá zavrela hranice a sloboda sa stala len slovom. Takmer všetky svoje detské roky prežila v srdci dediny, odkiaľ to nemala nikam ďaleko. Ani k železnici, ktorá viedla neďaleko. K malej vlakovej staničke to bolo možno sto krokov od školy a z nej na hlavnú cestu asi tak, že nemalo zmysel sadať si, ak si hneď aj vystupoval. Aj tie vlaky, čo v malej stanici nestáli, na tomto mieste menili zvuk a začínali spomaľovať. O železnici vedela, že je bránou do celého sveta, pokiaľ až viedli koľaje. Ak sa tie končili v prístavoch, ešte ďalej sa dalo dostať loďami. V roku 1938 mala starostí naozaj málo. Aby bola mama zdravá, mladšia Oľa poslúchala a aby mali čo jesť. Iného už tak nebolo treba. A ak mama nechorľavela a Oľa nerobila prieky, ešte by sa jedna starosť našla.

„Nevieš, či už neprišla Kitty?“ pýtala sa neraz na dievčatko, ktoré bývalo vo veľkom dome v susedstve.

Dom Berghofenovcov stál pri hlavnej ceste z Horelice do Čadce. Jeho obyvatelia mohli vidieť každého, kto prichádzal do dediny. K ich rozľahlému zadnému dvoru to Vierka mala na skok. Stačilo prejsť do dvora za domom a cez plot, a bola u susedov. Vlastne to nebol Vierkin dom a ani dvor. Bola to len malá stavba, ukrytá medzi domami a záhradami, v ktorej sa dalo bývať a ktorú mal otec prenajatú od šéfa Aloisa Rufeisena. Vlastne to už ani nebol otcov šéf, keďže sa pomenili

šéfovia nad ním, no staré dohody platili. Otec mal šťastie, že mu starý Alois ponúkol skromné bývanie, aby sa nemusel so ženou a s prvorodeným synom tlačiť u starkej v osade v smere na Zákopčie. A tak bývali síce biedne, ale kúsok za kostolom, hneď vedľa školy. Svojho času pár minút od otcovej starej práce, než ho presunuli bližšie k hlavnej stanici.

Keď prišla Kitty, pre Vierku nejestvovali žiadne ťažkosti. Kitty Weichherzová bola Katarína, no len málokto ju tak volal. Pre všetkých bola jednoducho Kitty. S rodičmi bývala v Bratislave, ale jej otecko Vojtech, ktorému hovorievali aj Béla, s ňou a s jej mamou Ester často chodieval do Čadce. Mala tu babičku Fridu, maminho brata Artura a jeho ženu Irenu. Tí všetci bývali v jednom dome. Práve ich dvor a zadné okná boli pod prísnyim Vierkiným dohľadom. Občas tu ujo Vojtech malú Kitty zabudol a teta s babkou sa o ňu museli starať.

„Istotne raz bude profesorkou alebo prezidentkou,“ bola si Vierka istá, keď pred mamou chválila svoju kamarátku.

Ak Kitty nebola práve chorá, hrali sa spolu vonku. A keď nebol strýko Artur doma, hrali sa v babkinej izbe. Kitty mala dokonca aj prababičku, čo bola vzácnosť, akú Vierka zažila ešte ako veľmi malá – jediné spomienky na prastarú mamu boli tie, o ktorých hovorili rodičia. Na ulici boli s Kitty jediné rovesníčky. Za jedným z plotov stála škola, kde bolo cez týždeň detí a vravy habadej. Na celej Hlavnej ulici sa darilo obchodu a vládol tu čulý pracovný ruch. Pre iných boli Vierka a Kitty dievčatá z odlišných svetov, zatiaľ čo ony boli jedna pre druhú najlepšimi kamarátkami.

Tie krajšie prázdniny

júl 1938

Prázdniny sa Vierke v tom roku začali ešte skôr, než sa písalo v kalendári. Už 25. júna dorazila Kitty s oteckom skoro ráno do Čadce. Prišli vlakom bez ohlásenia a o to viac bola Vierka prekvapená, keď na dvore za domom začula Kittin nezameniteľný smiech. Rozbehla sa za ňou dozadu tak rýchlo, že sa nestihla obuť, a prešla cez dvor plný blata a slepačincov.

„Kitty, ako to, že si prišla tak skoro?“ výskala od radosti, keď pribehla k plôťniku medzi nimi.

„Tato povedal, že hneď ako sa skončí škola, pôjdeme do Čadce. Vraj sa potešia traja ľudia naraz. Babička, ja a to strapaté dievča od susedov, teda ty,“ počítala na prstoch Kitty a hneď potom si siahla do vlasov. „Táto je pre teba. Mám takú istú, budeme mať rovnaké,“ povedala a podala jej cez plot malú sponku striebornej farby.

Vierka z nej mala radosť. Veď takéto sponky bežne nevidela. Lahko sa dala zapínať a len čo cvakla, pevne držala na mieste. Tak sa v roku 1938 začali prázdniny pre Kitty, kým Vierku čakalo vykrikovanie nahnevanej mamy, umývanie zablatených nôh a posledné dni v škole.

Len čo sa začali prázdniny aj pre Vierku, zostali s mamou a Oľou samy. Otec s mladým Števom sa vydali za babičkou do Gábriša, osady ďalej od dediny. Otec tento rok prenechal kosenie lúky pri ceste aj obracanie nasušeného sena Števovi. Keď sa o pár dní vrátil domov, pochvaľoval si, ako syn vyrástol.

„Kosu už udrží a tvári sa jak kráľ sveta. Tak nech panuje. V piatok mám voľno, tak pôjdem k mame zase až do nedele. Skontrolovať a ak nezaprší, na ostrvu nahádzať,“ oznámil otec mame.

Otec vždy hovorieval, že ak nebude mať kto nasušiť sena a poznášať ho do humna, najbližšia zima bude tá, keď sa krava odvedie k mäsiarovi Neumannovi na porážku. Čo by hneď prebytok mäsa odkúpil. Len raz ťahal býka k mäsiarovi, keď ten býk pochopil, čo ho čaká. Múdre to bolo zviera. Ušiel mu, bučiac celou cestou naspäť do Gábriša, čo si však Vierka nemohla pamätať. Zato babkinu kravu poznala odjakživa, ba aj plány, že keď nenasušia sena, radšej zavolajú mäsiara do Gábriša, aby sa o kravu postaral tam.

„Teho roku sa sama poberiem, keď aj Hvezduľka. Lebo bez mlieka a tej zvieracej duše samotnej už žiť nescem,“ nezabúdala pripomenúť starému Štefanovi jeho mama. Ešteže malý Števo podrástol a vedel kosu poriadne uchopiť. Starká si tak mohla ešte požiť, keď už teda aj krava bola na ďalšiu zimu zaopatrená.

Keď nebolo povinností a nemali u Berghofenovcov návštevy, Kitty sa nenudila. Vlastne nikdy sa nenudila, lebo vtedy sa nudiť nesmelo. Neustále mala čo robiť. Keď náhodou zostali s Vierkou samy, bolo zle, ak boli ticho. Kittina babka si musela neraz sadnúť. Keď od únavy zaspala a ani cez okno nedozerala na Kitty, mali s Vierkou slobodu. Prvé dva týždne prázdnin bola Kitty často s otcom, ktorý mal pre ňu po celé dni veľa voľného času.

„Ako to, že tvoj tato sa s tebou toľko hrá a smeje?“ závidela jej tak trochu Vierka.

„Tato veľa pracuje. Aj on sa stále učí a potom to, čo sa naučí, rozpráva ďalším. Vieš? Keď pracuje a cestuje, vtedy som s mamou. Ale keď príde domov, všetok voľný čas, čo má, je pre mňa. Keď nepíše nič do práce, tak zapisuje do denníka, ktorý je celý len o mne,“ prezradila raz v jeden júlový deň kamarátke.

„Čo je to denník? Kalendár? Nejaký soznam úloh? Načo mu je taký soznam?“ nerozumela Vierka.

„To je taký zošit, do ktorého tato zapisuje, čo sme videli, zažili, alebo kto prišiel na návštevu. Alebo kde sme boli a čo sa nám tam prihodilo. Občas do zošita nalepí fotografiu. Strýko Marcel má fotoaparát. Mám ho rada. Vždy mi niečo z Prahy

prinesie. Keď fotí, potom nám za pár dní pošle fotografie a tato ich môže nalepiť do denníka,“ povedala Kitty. „Nosí ho so sebou alebo poprosí o stráženie tetu Rudicu. Určite si všetky tajomstvá už stihla prečítať,“ povedala Kitty pobavene.

„Aj ja chcem denník,“ rozhodla sa Vierka.

„Áno? A čo doň budeš písať?“ bola zvedavá Kitty.

„Tak napríklad, kedy si prišla, kedy odišla a kedy si sa vrátila a znova odišla. A tak stále dookola. Potom, keď budem mať čas, skúsim vypočítať, kedy prídeš zase,“ prezradila svoj plán Vierka.

„Ja prídem vždy. A keď bude tato starý a nebude vládať, tak ja už budem veľká. Potom budem môcť chodiť vlakom aj sama,“ vyhlásila Kitty.

„Dieťa, do staroby mám ja ešte ďaleko. Už mi síce ťahá na päťdesiatku, ale za tebou budem vládať ešte poriadne dlho, sľubujem,“ zasmial sa ujo Vojtech, ktorý práve dorazil na dvor. V rovnakej chvíli prišla aj Oľa po Vierku, aby sa šla na večerať. Nepodarilo sa jej preliezť cez plot, tak sa ešte chvíľu zostávala mračiť sama na druhej strane. Ak práve nebola Kitty s rodinou na prechádzke alebo nemali nejakú návštevu, čas ubiehal veľmi rýchlo. Tak ako v ten júlový deň.

Nebojte sa, Slováci

september 1938

Ako dievčatá rástli, tým väčšmi si Vierka prostredníctvom Kitty uvedomovala svet mimo svojej dediny. Boli takmer rovnako staré. Kitty trávila veľa času s bratrancami a sesternicami a vekom rástla i jej odvaha skúšať všetko a nepozerať na to, čo si o tom myslia iní. Keď prišla jej teta Hela, vždy mala so sebou aj malú Marion. Bola od Kitty mladšia a vedela sa tak úžasne mračiť, že pri tom vyzerala roztomilo. Pre dievčatá bolo zábavné vymýšľať spôsoby, ako Marion prinútiť, aby sa zamračila, a vidieť jej grimasy. Kitty vedela povedať tie isté slová po anglicky, po nemecky aj po slovensky. Dokonca veľa slov zvládla aj v maďarčine, čo znelo celkom smiešne.

Vierka by ťažko spočítala, koľkokrát bola u nich doma. U nich bolo najlepšie. Mali čisto, veľa miesta, hrnčeky nazývali šálkami a všetky mali ušká. Teta Irena a strýko Artur nepopíjali žiadnu pálenku. A to bolo naozaj zvláštne, pretože ujo Artur pálenku a rôzne farebné štiplavé špiritusy vyrábal a predával. Pamätala si, že voľakedy aj strýko Artur čítal noviny a knihy, kým sa hrali. Teraz si spomínala len na jeho prísny pohľad a starosti, čo mu prerastali cez hlavu. Kým bol strýko doma, už sa tak často vnútri nehrávali. Ani pred Vierkou Kitty nečítala ako kedysi, keď už nesmela knihy von vynášať. Kitty prečítala toľko kníh, a Vierka zatiaľ ani jednu. Mohla rozprávať o tom, čo v nich bolo, a ušetriť Vierke čítanie všetkých tých strán. Mala odvahu vyliezť na ktorýkoľvek strom, preliezť zábradlie na balkóne, kým sa starí rodičia nepozerali, a prekonala toľko chorôb, že ich Vierka ani neporátala na prstoch.

Boli časy, keď mohla o Kitty hovoriť aj pred otcom. Dala by dušu za to, že si pamätala časy, keď boli Berghofenovci, Vojtech a jej otec priateľmi. Zdravili sa, fajčili spolu akési drahé cigarety z Bratislavy, čo už niekto ušúľal pred nimi, a aj pupky mali podobné. Otec a Vojtech sa narodili v Turzovke, čo bola ešte väčšia dedinka než Čadca, pár hodín chôdze smerom na neďalekú Rakovú. Teraz, ak nechcela doma krik, hovorila o Kitty s mamou len potichu. Otec akoby sa ich všetkých aj s Arturom stránil, najmä ak bol nablízku malý Števo. Občas sa možno ešte viac bál susedov, aby tí nevideli, že pozerá k Arturovemu domu. Vierka si všimla, že sa nebál zhovárať s Arturom ani s Vojtechom, len ak si myslel, že ho nikto nevidí. Nemohlo jej to ujsť, ak sama mala pod dohľadom celý dvor Berghofencov. Podľa Vierky to bol krásny dom, hlavne vnútri. Artur mal podnik, ktorý poznal každý v dedine. Likérka Berghofen a Goldstein patrila dvom priateľom a obchodným partnerom. Tvrdo pracoval a pomáhal širokej rodine aj mimo Čadce. Vďaka tomu, že pomáhal, mohla Kitty s mamou zostať u Berghofencov tak často.

Raz starý Štefan dlho-predlho pozeral cez okienko špajzy na zadný dvor, no nemerkoval žiadne kuny, čo by sa vkrádali do kurína. Takú výhovorku otec používal, keď sa malý Števo začal vypytovať na tatkovo sledovanie susedov. Vierka, samozrejme, žiadnym kunám neverila. Vedela, že otec občas takto vyzerá susedov a potom sa nenápadne poberie von. Vraj po-fajčiť. Kuny, ba ani kurín by už v tme nedoviedel. Mohol by vidieť len pár okien, no nikto v nich nebol. Raz tak od tmavej špajze nahlas zafilozofoval:

„Zlé časy idú a nik nevie, jak bude a za čo nás kto bude sceť vytrestať. Báť by sme sa mali,“ postrašil vážnym hlasom. „Ale kým neviem, čeho presne sa báť, tak sa zichrem radšej bojme šeckého,“ dodal a ani nečakal, že by mal niekto otázky. Vierka si na tie jeho slová po rokoch spomenula, keď jej už dávali zmysel.

Otcov strach sa neraz prenášal na ostatných. Stačilo mu pripomenúť, že bývajú v prenájme u starého pána Aloisa, váženej

osobnosti a múdrej hlavy. Ruffeisen vlastnil v dedine viacero majetkov a ako sám naznačil otcovi, mal tušenie, že prídu zlé časy. Dokonca sa mu vraj prisnilo, že by mal podnik s drevom predať a odísť niekam ďaleko.

„Keď bude s Lojzom zle, môžeme sa chystať na Masarykovú pod most,“ zlostil sa otec aj bez toho, aby mu na to niekto dal dôvod. Niečo mu prebehlo hlavou, len čo sa presunul od špajzového okna k tomu v izbe s pieckou. Vierke to pripadalo ako vtip. Najmä preto, že ten železný most na Masarykovej ulici ponad Kysucu nebol na bývanie. Prešla sa pod ním s deťmi veľakrát a neradno bolo sa tam zdržiavať. Ak nebolo silnej vody, schádzali sa tam deti aj dospelí počupieť a vyprázdniť. Nevábne miesto.

Keď nebolo otcovho nadávania, maminho lamentovania a malá Oľga už vyrástla z uplakaných rokov, zostávalo sa modliť, aby mladý Števo niečo nevyparatil a ľudia z dediny nechodili naňho žalovať. Keď nebolo povinností, vybiehala Vierka za dom na dvor. Jej rýchle nohy plašili sliepky a mačky. Pri mačkách predsa len spomalila a neraz ich prepašovala k Berghofenovcom, ak sa im náhodou dobrovoľne nechcelo. Kitty mačky milovala. Mala zvláštne priezvisko, ktoré Vierka istý čas nevedela napísať bez chyby. Ale jej krstné meno malo pripomínať mačku, takže keď to šlo, rada k nej nejakú prepašovala. Kitty mala tmavšiu tvár než Vierka. O nej a o celej jej rodine sa hovorilo, že sú *od Židov*. Kedysi to nikomu neprekážalo. Azda nebolo obchodu v dedine, ktorý by nebol židovský. Všetci poznali všetkých, pomáhali si, vymieňali, predávali, zdravili sa a ohovárali. Čadca mala všetko, čo malo každé malé mesto a aj preto boli takí, čo hrdo Čadcu nazývali mestom. Čím viac Vierka rástla, tým častejšie sa dozvedala, ako veľmi Židia ublížili štátu a čo všetko ukradli. Z toho všetkého, čo si ľudia navzájom robili, ostalo len to ohováranie. Možno bolo kriklúňov s plnými ústami urážok medzi ľuďmi menej, no tie ich názory boli príliš počuť. Niečo z toho ohovárania sa isto ušlo aj Vierkinej rodine. Veď bývali v malom dome, ktorý

patril jednému z najbohatších ľudí v Čadci a pre ktorého otec pracoval. U Žida Ruffeisen. Dom bol na zbúranie, ale otcove ruky ten deň búrania oddialili. Snáď všetci susedia na Hlavnej ulici boli Židia, okrem tetky Milady a tých, s ktorými sa stretávala v kostole. V domoch malých, veľkých aj tých starých. Tak tomu bolo odjakživa. Kým sa o tom nehovorilo, ani si to neuvedomovala.

„Nahrabali, pokradli. Ale nebojte sa, Slováci. Štát narobí poriadok a vysporiada sa so Židmi! Bohatstvo štátu sa vráti do našich slovenských rúk!“ vykrikoval pred rodičmi pred časom v škole akýsi učiteľ zo Žiliny.

Aspoň Vierka sa nazdávala, že bol učiteľ, veď sa bežne rozprával len s ostatnými učiteľmi. Objavil sa vždy so zlou náladou a s papiermi v rukách. Ako si o ňom ľudia šuškali, bol pre nich „ten ze Žiliny“. Vierka netušila, čo vlastne Židia ukradli. Ani to, kde to majú. Bola si istá, že sa možno len niekto pomýlil a určite sa to celé vysvetlí. Neverila by ani tomu, že by Kitty s otcom patrili k nejakým zlodejom, ktorí celé roky nepriznali, že doma schovávajú niečo nakradnuté.

Sekerou do nohy

28. september 1938

V stredu 28. septembra sa Kitty podchvíľou opierala o plot a vyzerala Vierku. Chcela sa rozlúčiť. Sľúbili si, že cez víkend s babkou Fridou upečú koláč, ale plán museli odložiť. Kitty chodila do Čadce tak často, že tu bola ako doma. Ale teraz im spoločné plány prekazil jej otec. Bral ju aj s mamou so sebou niekam na cesty.

V ten mesiac boli všetci v dedine vystrašení a smutní. Zháňala sa múka, vajcia, cukor, neustále niekto rozprával o tom, že Slováci vymrú, že štát zanikne alebo že si krajinu idú rozdeliť Poliaci, Nemci aj Maďari. Mama prišla po Vierku a Oľu pred školu. Bála sa, aby sa im pri tom rozruchu v dedine niečo nestalo. V uliciach sa zdržiavalo plno ľudí, jedni z povinnosti, druhí zo zvedavosti i zo strachu. Na trhovisku pred Madayom tak bolo o trochu viac kriku a zlosti než inokedy. Hoci Maday veľký dom predal už po Veľkej vojne Závodskému a ten o niekoľko rokov neskôr bankárovi Lipscherovi, dom už možno navždy zostane ako Madayov.

„Isto všetci preháňajú. Ved'hádam aj Slováci mohli povedať, či niečo také chcú,“ vyrukovala Vierka s jednoduchým riešením. „Nemôžu len tak prísť sem a povedať, že to bude odteraz ich!“

„Ach, dieťa, nenatŕčaj uši, keď sa dospelí vyprávajú. Prd temu rozumieš!“ okríkla Vierku tetka Honíšková.

„Hádam nám nič nespravია. Ved'Poliak Slováckovi neublíži. Šak to je ako rodina, či nie?“ snažila sa tetku aj seba upokojiť Vierkina mama.

„Ublíži či neublíži. Sľubujú, že si seberú len teľo, čo goral-sky vypráva. Ale keď raz dojdú, vieš, ako to je. Isto s vojakmi

prídu. Nikerý Slovák sa dobrovoľne Poliakom nestane,“ hundrala tetka tak, že sa k nej pripájali aj iné.

„Aj ja by som sa bránela. Keby starého nebolo doma, viem, kde má kosu naostrenú. Ba ešte viac priostrím!“ pritvrdila ďalšia žena.

„Mariena, ty myslíš, že to s armadu a pištoľami Poliaci prindu? Jak Pavlinka vraví, to je ako rodina. Viacej rodina jak s mondokom a Nemčúrom,“ ozvala sa vdova od Gábriša. Tá najviac o rodine mohla hovoriť, keď bola po mužovi Szotkowska.

„Keď príde rozkaz, musia strieľať aj do rodiny. Aby tvojho starého nenaverbovali do bránenia. Kým udrží pušku v paprčoch, tak ho furt môžu do vojska na obranu naverbovať,“ strážila tetka mamu. „Pavlinka, to aby si starý Štefan radšej zatnul sekeru do nohy, aby sa temu vyhnul. Tak jak ti vravím,“ navrhovala tetka s takou ľahkosťou, akoby radila narúbať dreva, či cesnak posadiť.

„Ešte aj starý Paľo. Viete kerý. Ten, čo cez horu pašuje do Poľska staré kone do klobások,“ pripojila sa k rozhovoru teta Jurgová. „Tak presne ten teraz na Poliakov nadáva. Ako o zradcoch o nich hovorí. V krčme u Slámu na stanici vykrikoval, aby ho akísi chlapi z Prešpurku od novín dobre čuli,“ hundrala tetka a jej reči vzbudili pozornosť. Veď každý poznal Paľa, keď mu koník zoslabol. Lepšie bolo za peniaze, či tabak vymeniť, ako sa mordovať s koninou, čo ľuďom nevoňala, a kopať veľkú jamu.

Všetci, čo nevedeli, ako bude, robili vlastné závery. Čakali sa väčšie manévry. Pribudlo vojakov aj celkom cudzích ľudí, ktorí sa nikam neponáhľali. Každé noviny v dedine ľudia prečítali do posledného písmenka, obecných úradníkov ustavične spovedali a poštári sa ledva dostali, kam chceli, čo ich ľudia toľko zastavovali. Celá Čadca rátala s tým, že sem pritiahnu poľskí vojaci a zaberú celé kopce i role. Tak veľmi sa chystali Čadčania na Poliakov, že ten strach veľa z nich potrebovalo zapíť. S pálenkou sa im bálo ľahšie. Krčmy boli plné a chlapi

v nich mali veľa rečí a otázok. Vierka sa zdržala s mamou a Oľou na námestí a domov sa neponáhľali. Ak by Vierka tušila, že ju Kitty čaká, určite by zo školy utekala, no tentoraz kamarátka odišla bez rozlúčky.

„Nestihla by si ju, veď museli na vlak pred obedom,“ upokojovala ju pošepky mama, ktorá veľmi dobre vedela, na ktorý vlak šli. Pošepky, len nech nevyrušia otca študujúceho hrubý kalendár, ktorý držal v jednej ruke, a v druhej zvieral vrchnák od dopitej fľaše. Mala pocit, že sa stále niečoho bojí. Večer znenazdajky vstal a potichu prišiel k zadnému okienku na dvor, zahľadel sa na susedný dom a bolo na ňom vidieť, že ho niečo kvári.

„Mami, povieš tatovi, aby si zatnul sekeru do nohy?“ spýtala sa nečakane Vierka, netušiac, čo tie slová vyvolajú.

„Vari si sa zbláznila?!“ zrúkol otec a na tvári sa mu zjavil vystrašený pohľad.

Mama sa v tej chvíli z plných pľúc rozosmiala ako ešte nikdy predtým Vierka nezažila. Vtedy sa malý Števo prebudil a s rozospatým výrazom sa pokúšal pochopiť, či sa nesmejú na ňom.

„Či som zle počul? Ze sekeru do nohy? Za čo? Nechápem,“ hovoril otec, rozhadzujúc rukami.

„Števkó, nie, celé je to inak. To ti tvoja stryná Mariena odkazuje, aby si nemusel do vojny na Poliakov narukovať. Hlúposti rozprávala!“ Mama si dlaňou zakryla ústa, akoby sa hanbila, že sa tomu zasmiala. „Nechcela som ti to odkázať, keď máme len tú starú sekeru a riadnej ostrej nemáme,“ povedala cez smiech a vybuchla do ešte väčšieho.

A nebola sama. V ten večer sa smialo, až sa plakalo, a smiali sa aj deti. Na ten smiech si viacerí spomenuli aj neskôr, keď si chceli pripomenúť večer, na aký sa nezabúda.

Poľsko obhrýza Slovensko

18. novembra 1938

Mníchovská dohoda – tak nazývali akúsi dohodu nie len o Kysuciach mocipáni, ktorí v tých končinách nikdy neboli. Nieкто od stola rozhodol, že Poliaci môžu zabrať kúsok Slovenska, a Kysučanov sa nepýtal. Vraj goralskí Slováci sú vlastne Poliaci. Vari je múdra hlava, čo dokáže hovoriť dvoma jazykmi, dôvod na posúvanie hranice? Ak aj v nejakej osade Slováci poľských úradníkov vítali a tešili sa, celkom inak sa na to všetko dívali ľudia zo Skalitého, Čierneho, Milošovej či Svrčinovca. Boje, ktoré nakoniec ani neboli bojmi, sa odohrávali najmä na papieri a v ľudoch. Poliaci tvrdili, že chcú len lesy bez domov, no potom začali vyhlasovať, že chcú akýchsi vymyslených Poliakov začleniť do svojej krajiny aj s ich domami. Ešte i chlapom v krčmách bolo jasné, že chcú toľko zo Slovenska ukrojiť, aby mali celú železnicu od Zvardoňa po Jablunkov pre seba. Čadčania sa obávali, že si Goralov aj v Čadci vymyslia, alebo že nejako inak ďalekých mocipánov oklamú, aby aj Čadcu vyhlásili za poľskú. Práve v čadčianskej stanici sa koľaje rozchádzajú oboma smermi na Zvardoň a Jablunkov. Poliaci ich nemali spojené železnicou a tie jediné koľaje medzi nimi boli odjakživa slovenské. Strach, že sa aj z Čadce bude rezať, sa stupňoval. Veľa si ľudia povymýšľali, dokiaľ nevedeli, ako to bude. Vojtech preto zobral Kitty preč, aby sa vyhli stretom s vojakmi. Len Vierku a ostatné deti nikto z dediny nebral.

18. novembra bol piatok. Vierka s Oľou a so Števom si ráno cestou do školy všimli na Hlavnej ulici ženy s hrablami. Také, čo role nemali, a predsa držali hrable nad hlavou a z úst im prskala síra – postávali a hromžili. Istotne by na ne Vierka

o niekoľko hodín zabudla, keby po skrátenom vyučovaní v dedine nezbadala ďalšie skupinky ľudí s hrabľami. Nebolo už počasie na obracanie a sušenie sena. Možno ich ani nebolo tak veľa, ale oči deväťročného dievčaťa videli viac ľudí kráčať jedným smerom na námestie, a pritom nebolo pred omšou a ani po omši. Aj pán Gross postával pred svojím obchodom a krútil hlavou, akoby sa mu niečo nepáčilo.

„No čo, pán Izidor, tiež sa pridáte a zabojujete?“ pýtala sa pána Grossa akási žena, čo práve uňho nakúpila.

„Pôjdem neskôr. Mrzelo by ma, keby som tam nebol, keď to mám na pár krokov,“ odpovedal jej vtedy.

Vierka počula tie slová o zabojovaní a preľakla sa, či do dediny nedorazila vojna.

„Poďme, Oľa, niečo sa stalo,“ popohnala sestru.

Do ulice za Mestským domom, kde to kedysi volali „colnicou“, videla vbehnúť Ondra. Utekal k domu Spitzerovcov, keď zastal.

„Ondro, Ondro! Hej! Čo sa stalo? Prečo je tam toľko ľudí?“ oslovila ho Vierka a ťahala Oľu do uličky.

„Čakajú na tých Poliakov, čo nám chcú pobrať dediny a urezať starkú s krstnými. Ja im nedám nikoho z nich,“ zahromžil Ondro a Vierku jeho slová o rezaní vystrašili.

„Čo urezať? Kde ich chcú urezať? Prečo?“ nerozumela, prečo by ich chceli Poliaci skántriť.

„Šak domy a role pobrať aj s nimi,“ odpovedal Ondro a vyzeral niekoho pri Lackovom dome. Asi ho aj našiel, lebo sa tam rozbehol.

„Veď počkaj ešte!“ kričala za ním Vierka, no on mal dôležitejšej roboty.

Započúvala sa do vravy, prešla na námestie k bezcieľne sa motajúcim ľuďom. Kamkoľvek zamierila, všade videla a počula zlosť ľudí z Čadce aj z okolitých dedín. Nikto nechcel odrezávať zo Slovenska. Každý mal od Makova, Turzovky, Milošovej, po Skalité s Oščadnicou nejakú rodinu, alebo sa tam sám narodil. A Oščadnica bola známa tým, že starší ľudia tam tak